

Politechnika Wrocławska
Wydział Geoinżynierii, Górnictwa i Geologii
Zakład Geologii i Wód Mineralnych

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr inż. Klaudii Korzec pt.
„Charakterystyka hydrogeochemiczna wód termalnych w rejonie Bańskiej Niżnej”

We współczesnej hydrogeologii z kilku jej priorytetowych kierunków rozwoju wymienić można hydrogeotermię. Wody termalne – a ściślej geotermalne - są wdzięcznym obiektem badań. Podhale jest w tym zakresie obszarem szczególnym w Polsce – budująca je jednostka geologiczna, niecka podhalańska, tworzy wyraźny system geotermalny, rozpoznany już wierceniami w wielu miejscach. Jednym z nich jest rejon Bańskiej

Innym z priorytetowych kierunków obecnie realizowanych prac hydrogeologicznych jest hydrogeochemia. Ta wyodrębniająca się nauka korzysta z coraz nowszych osiągnięć innych nauk, w tym nauk technicznych i chemicznych. Po wykonaniu pomiarów oraz badań wód i skał coraz precyzyjniejszymi metodami, przy opracowywaniu ich wyników coraz częściej wykorzystuje się metody modelowania hydrogeochemicznego, metody izotopowe, metody statystyki matematycznej, i inne.

Oba wymienione wyżej kierunki połączone zostały przez Doktorantkę w recenzowanej rozprawie, i to połączone z pełnym powodzeniem.

I. Ogólna charakterystyka pracy

Recenzowana praca liczy sobie 140 stron, na które składa się główna część pracy zawierająca nienumerowany *Wstęp*, sześć rozdziałów merytorycznych oraz *Podsumowanie i wnioski*, a także *Spis literatury* (w sumie 135 stron); dodatkowo dołączono do pracy spisy 41. rysunków i 32. tabel (5 stron) oraz trzy załączniki (mapa i przekrój geologiczny oraz na płycie CD wyniki różnych analiz statystycznych).

Po *Wstępie*, w którym przedstawione zostały m.in. cel i zakres pracy, dwa kolejne rozdziały mają charakter wprowadzający. W rozdziale 1. krótko zaprezentowano wody termalne w świetle aktualnych przepisów krajowych i europejskich, w rozdziale 2. zaś scharakteryzowano geograficzne, geologiczne i hydrogeologiczne warunki obszaru badań.

Cztery następne rozdziały stanowią podstawową merytoryczną część pracy. Po przedstawieniu w rozdziale 3. zakresu i metodyki prowadzonych badań, w rozdziale 4. zaprezentowano wyniki analizy specjacji wybranych tytułowych wskaźników wód termalnych, w rozdziale 5. przedstawiono analizę zmienności ich składu chemicznego w układzie przestrzennym, w rozdziale 6. zaś w układzie czasowym. W ostatnim nienumerowanym rozdziale zatytułowanym *Podsumowanie i wnioski* zestawiono najważniejsze efekty rozprawy, przy czym nie sformułowano tu wniosków w tradycyjnej formie.

Spis literatury obejmuje 211 prac publikowanych i niepublikowanych, z których dwanaście nie było powołanych w rozprawie.

II. Cel pracy i zastosowane metody badań

Celem pracy było „scharakteryzowanie pod względem hydrogeochemicznym wód termalnych eksploatowanych w Bańskiej Niżnej” (s. 5) trzema otworami – Bańska PGP-1 (o głębokości 2709 m), Bańska PGP-3 (2630 m) i Bańska IG-1 (2656 m).

Do osiągnięcia tego celu Doktorantka dochodziła kilkoma krokami. Na początku

a) uzyskała własne wyniki badań (66 pełnych analiz fizyczno-chemicznych z lat 2013-2015), a także

b) zebrała archiwalne wyniki 105 wcześniejszych analiz (z lat 2001-2014).

Dysponując już licznymi wynikami Doktorantka przeprowadziła:

c) modelowanie geochemiczne równowag roztworów wodnych z wybranymi substancjami mineralnymi,

d) analizę specjacji obejmującej jony główne oraz krzem,

e) analizę zmienności składu chemicznego wód zarówno w układzie przestrzennym, jak i czasowym (trendy zmian).

Na tle tak uzyskanych rezultatów i po ich wnikliwej dyskusji Doktorantka przeprowadziła wnioskowanie.

III. Zalety pracy

Recenzowana praca po raz pierwszy tak szczegółowo przedstawia studium hydrogeochemiczne części podhalańskiego systemu geotermalnego. Wielką zaletą pracy jest to, że Doktorantka zrealizowała temat, w ramach którego mogła wykonać badania bezpośrednio po uruchomieniu nowego odwiertu Bańska PGP-3, uwzględniając rezultaty dwóch już istniejących wierceń w tym rejonie niecki.

Doktorantka:

a) wykazała i udowodniła poprawność wykonania, a stąd wiarygodność analiz fizyczno-chemicznych wód w dwóch akredytowanych laboratoriach (Laboratorium Hydrogeochemicznym KHiGI AGH w Krakowie oraz laboratorium SGS Polska Sp. z o.o. w Pszczynie), a również badań własnych wykonanych w pierwszym z nich, a także w terenie, przy zachowaniu programu QA/QC kontroli jakości/zapewnienia jakości;

b) dzięki przeprowadzonemu modelowaniu geochemicznemu z wykorzystaniem programu PHREEQC Interactive v. 3.3.7 określiła stany równowagi pomiędzy roztworem wodnym a pewnymi substancjami mineralnymi. Wykazała Ona niedosycenie roztworu względem opalu, albitu, anhydrytu, anortytu i gipsu, istnienie równowagi roztworu względem dolomitu i chalcedonu oraz jego przesylenie względem kalcytu i kwarcu;

c) w kolejnym etapie modelowania geochemicznego określiła specjacje jonów głównych i krzemu stwierdzając, że są one prawie takie same w wodach wszystkich trzech otworów w Bańskiej;

d) wykazała, używając wykresów Udlufta, że składy chemiczne wód z poszczególnych otworów nie różnią się między sobą, a ulegają tylko niewielkim zmianom przy zmianie wydajności eksploatacji;

- e) przeprowadziła indywidualnie dla każdego z otworów analizę zmian w czasie (trendów) stężeń poszczególnych jonów głównych, kwasu metakrzemowego oraz mineralizacji, stwierdzając, że w zbiorach danych analitycznych poszczególnych wykonawców nie wykazano istotnych statystycznie zmienności stężeń;
- f) wykazała możliwość uznania wód termalnych Bańskiej za wody lecznicze, biorąc pod uwagę ich temperaturę, mineralizację i zawartość kwasu metakrzemowego oraz wykazując stabilność tych parametrów w czasie. Mogą więc one zostać uznane za lecznicze 0,2-0,3% wody siarczanowo-chlorkowo-sodowo-wapniowe krzemowe, termalne.

Praca ma znaczenie zarówno naukowe, jak i praktyczne – pozwala na określenie kierunków i zasad ochrony wód, a także przedstawia mocne uzasadnienie o staranie się o uznanie ich za wody lecznicze. Wszystko to możliwe było dzięki umiejętnej interpretacji danych hydrochemicznych, umiejętnemu wykorzystaniu metod statystyki, modelowania hydrogeochemicznego, a także metod analitycznych. Podział pracy na rozdziały jest przejrzysty, praca napisana jest bardzo ładnym stylem i łatwo się ją czyta. Uwagę zwraca wykonana adiustacja językowa oraz staranna szata graficzna.

W efekcie powyższych prac i interdyscyplinarnego podejścia do postawionego celu powstała dysertacja przedstawiająca spójny obraz hydrogeochemii wód termalnych Bańskiej. Jest to niekwestionowane osiągnięcie pracy.

Nie oznacza to jednak, że nie mam do pracy uwag.

IV. Uwagi krytyczne

- a) Ponieważ praca jest poprawnie wykonana, znalazłem w niej tylko jeden problem **natury merytorycznej**, który wzbudził moje wątpliwości, a związany jest on z analizą trendów zmian stężeń wybranych wskaźników oraz wpływu na nie wielkości eksploatacji.

W rozdziale 6.1. przeprowadzono analizę zmian w czasie czterech jonów, mineralizacji wody oraz zawartości kwasu metakrzemowego, zaś w rozdziale 6.2 korelację tych wskaźników z wydajnościami otworów. W analizie tej jest kilka niejasności:

- a) do obliczeń trendów na danych archiwalnych z lat 2001-2014, przyjęto dane z laboratorium KHGI – lata 2001-2012 i dane z laboratorium SGS – lata 2013-2014. Dlaczego do obliczeń wzięto pod uwagę tylko część danych tego drugiego laboratorium (porównaj jon wapniowy rys. 6.1.d i 6.2.b oraz rys. 6.5.d i 6.6.b)?
- b) na wykresach przedstawionych na rys. 6.9 i 6.10 osie poziome nie są osiami czasu, a zestawieniem kolejnych wyników analiz. Wprowadzenie tu osi rzeczywistego czasu (jak na rys. 6.1-6.7) może dać interesujący obraz w kontekście zależności składu wód od wydajności otworów;
- c) analiza wpływu wielkości eksploatacji na skład chemiczny wód obejmuje korelację wydajności otworów i składu wody z tego samego dnia. Jest to uproszczone podejście do zagadnienia gdyż:
  - w pracy nie przedstawiono „historii” warunków eksploatacji poszczególnych otworów (okresowe zmiany wydajności, ciśnienia na głowicy, awarie, inne prace przy ujęciu, itp.). Wydzielenie takich okresów znacząco może wpłynąć na określenia badanej korelacji,
  - nie uwzględniono istnienia ewentualnego opóźnienia reakcji (tzw. retardacji) składu wody na zmiany jej wydajności;
- d) w pracy nie skomentowano również ewentualnego wpływu zatłaczania wód do otworów Biały Dunajec PGP-2 i Biały Dunajec PAN-1 na skład wód w badanych ujęciach.

b) Uwagi natury ogólnej

- 1) Choć praca wykonana jest wręcz perfekcyjnie w założonym zakresie, to odczuwa się pewien niedosyt w przedstawionej dysertacji. Doktorantka bardzo skupiła się na metodyce badań oraz opisie wód, i zdaniem recenzenta, pominęła – chociażby zdawkowo – zagadnienia, które jeszcze bardziej podniosłyby rangę pracy:
  - szczególnie miejsce pod względem hydrochemicznym bańskich wód, stanowiących ostatni człon w procesie ewolucji wód podziemnych w systemie podhalańskim (p. np. Witczak, 1999),
  - próby interpretacji niezwykle ważnego stwierdzenia (s. 111⁴) - ...w momencie zwiększenia eksploatacji [po włączeniu nowego otworu Bańska PGP-1] w badanych wodach wzrosło stężenie jonów chlorkowych. ...widoczny jest również spadek stężeń jonów wapnia oraz sodu” – z czego te zmiany mogą wynikać?, co się może dzieć w złożu wód?
  - prognozę trwałości składu chemicznego wód w skali rejonu Bańskiej, a także w skali całej niecki podhalańskiej w kontekście ich genezy,
  - nawiązanie do wyników badań izotopowych (np. Nowicki, 1992; Chowaniec i in., 2009).
- 2) W rozdz. 1.3 zatytułowanym *Wody termalne a wody lecznicze* pisze się, że wody posiadające właściwości lecznicze powinny spełniać warunki:
  - ustawy Prawo geologiczne i górnicze,
  - rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie zakresu badań niezbędnych do ustalenia właściwości leczniczych naturalnych surowców leczniczych..., a także
  - rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie naturalnych wód mineralnych, wód źródlanych i wód stołowych.To ostatnie rozporządzenie dotyczy zupełnie innej sfery - przemysłu rozlewniczego – i nie powinno się tu znajdować. Stąd nie powinno znaleźć się w pracy na s. 12 także zestawienie składników potencjalnie toksycznych w wodach butelkowanych, ani powołanie na to rozporządzenie na s. 115g.
- 3) w tym samym rozdz. 1.3 Doktorantka pisze, że graniczne wartości stężeń poszczególnych składników swoistych podane w ustawie Prawo geologiczne i górnicze oraz w rozporządzeniu Ministra Zdrowia w sprawie zakresu badań niezbędnych do ustalenia właściwości leczniczych naturalnych surowców leczniczych... są analogiczne. Niezupełnie – wodami kwasowęglowymi w ustawie są wody o zawartości do 1000 mg CO₂/dm³, w rozporządzeniu zaś do 999 mg CO₂/dm³.
- 4) w zakończeniu rozdz. 1 wyraźnie brakuje przedstawienia odrębności (typy chemiczne, mineralizacja, geneza) wód termalnych Bańskiej względem tak innych wód termalnych Podhala, jak i wód termalnych innych regionów Polski,
- 5) w rozdz. 2.3.3. *Tektonika* brak jest odpowiedniej mapy (co oznacza stąd np. zapis *Dyslokacja BD-F?* s. 26¹³).

c) Uwagi natury technicznej

- 1) Ujednolicić zapisy:
  - a. *pieniński pas skalowy* (np. s. 2¹⁵ i in.) czy *Pieniński Pas Skalowy* (np. s. 24¹⁴ i in.),
  - b. *niecka podhalańska* (s. 27¹³ i in.) czy *Niecka Podhalańska* (s. 28¹⁸ i in.),
  - c. powoływania co najmniej dwóch autorów, np. *Kmiecik & Korzec* czy *Kmiecik, Korzec*,

- 2) pisząc dwa równoważne słowa łączy się je kreską, np. *północny-zachód* i *północny-wschód* (s. 28₈)
- 3) omawiając przypadki, w których wymienia się pewne zakresy przepisów Prawa geologicznego i górniczego lepiej powołać się bezpośrednio na odpowiedni w nim artykuł, niż na wtórną publikację (tu: Tomaszewska, 2012); dotyczy to:
  - a. - s. 9₁₁ – wymienienia przypadków, kiedy konieczne jest sporządzenie planu ruchu zakładu wykonującego roboty geologiczne (art. 105),
  - b. - s. 109 – określenia zakresu koncesji (art. 30 i 32),
- 4) s. 7₈ – „... składnik potencjalnie swoisty – kwas metakrzemowy.” – dlaczego potencjalnie swoisty, a nie wprost swoisty?
- 5) s. 9¹⁷ – jest *prac geologicznych*, powinno być *robót geologicznych*,
- 6) s.10, rozdz. 1.1 i 1.2 – Autorka wymienia tu dokumenty potrzebne do uzyskania koncesji i rozpoczęcia wydobywania wód; warto dodać tu jeszcze ostatni z nich – projekt zagospodarowania złoża (PZZ),
- 7) s. 13⁴ – Kępińska (2011) – *a* czy *b*?
- 8) s. 13⁵ – powinno być Felter (nie Feltera),
- 9) s. 13⁶ – *raportach* czy *raporcie*?
- 10) s. 13⁹ – powinno być chyba – (Krawiec, 2005, 2012;...,
- 11) s. 15 – ostatni wiersz w tabeli - powinno być: *uzyskanie koncesji na wydobywanie*, nie eksploatację,
- 12) s. 15₂ – powinno być *Gorący Potok*,
- 13) *pozytywna anomalia termiczna* (s. 27¹) czy *dodatnia anomalia termiczna*?
- 14) s. 31₁₅ - praca z 2014 r. powinna być chyba przy Chowańcu, a nie przy Chowańcu i in.,
- 15) s. 33 – w pierwszej kolumnie tabeli powinno być: *jon sodowy* oraz *jon wapniowy*,
- 16) s. 34⁹ oraz wiele innych miejsc w pracy – zastosowany sposób (sposoby?) powoływania PN i ISO jest nieprzejrzysty,
- 17) s. 35₁ – powinno być *próbek normalnych*?
- 18) s. 43 – powołania *Numerów norm/procedur* w trzeciej kolumnie tabeli nie są przejrzyste,
- 19) s. 44₈ – ISO 5667-11, 2004 – a czy b?
- 20) s. 49 – czy w tabeli nie powinno być I zamiast J?
- 21) s. 521 – powinno być: Szczepańska i Kmiecik 1998_a?
- 22) s. 54₁, 55 podpis pod schematem – *Eurachem* czy *EURACHEM*, jak jest w Spisie?
- 23) s. 55² – ISO, 2004 – a czy b?
- 24) s. 60, podpis pod rysunkiem – Szczepańska & Kmiecik, 1988 – a czy b?
- 25) s. 68 i 97 – w tabelach przydałoby się dodać sumaryczne liczby poszczególnych oznaczeń oraz przedział lat ich wykonywania,
- 26) s. 69¹⁹ – powinno być: Zhu, 2001; Zhu, Burden, 2009?
- 27) s. 98, rys. 6.1.d oraz s. 103, rys. 6.5.d, a także s. 107, rys. 6.8 – jeżeli zależność jest statystycznie istotna można na wykresie nanieść odpowiednią linię oraz opisać ją równaniem,
- 28) s. 104₇ – jeżeli brak obliczonych istotnych statystycznie trendów to nie można dalej rozpatrywać spadku czy wzrostu parametru w czasie na podstawie wizualnej oceny wykresu,
- 29) s. 106, tab. 6.2 oraz s. 107, tab. 6.3:
  - warto byłoby dodać liczbę korelowanych danych,
  - brak zaznaczenia w tabeli dwóch gwiazdek, których objaśnienie znajduje się pod tabelą,

- 30) s. 132 – brak znaków diakrytycznych w nazwiskach autorów pozycji Sracek i in. (2011).
- 31) brak w *Spisie literatury* prac: Bujakowski & Tomaszewska, 2009 (s. 17₁₆), Bujakowski, 2015 (s. 26₈), ISO 5667-1, 2006 (s. 44₁₀), ISO, 2005 (s. 45₆, 47₅), PN-EN ISO/IEC 17025 (s. 47₄), PN-ISO 9297:1994 (drugi wiersz tabeli), ISO, 2008 (s. 54₁₆),
- 32) brak powołania się w tekście na prace: Bujakowski i Tomaszewska (2012), Ciężkowski i in. (2011), ISO (1989), ISO (1994), ISO (2009), ISO (2013), Korzec i Kmiecik (2015), Krawiec (2012), Uchwała Nr XVIII/299/12, Walczak i in. (2011), Wątor (2012) oraz Wątor i Kmiecik (2015).
- 33) na zał. 1a granica terenu górniczego powinna być przedstawiona odrębnie znormalizowaną żółtą linią biegnącą na zewnątrz linii granicy obszaru górniczego; w ostatniej linii objaśnień powinno być „...utworzonych dla złoża wód termalnych”,
- 34) przekrój geologiczny przez nieckę podhalańską (zał. 2) zaczerpnięto z pracy Chowańca i in. (2009). Przekrój taki znajduje się już we wcześniejszych pracach J. Chowańca. Czy powołanie to jest zatem właściwe?

c) Uwaga specjalna

Proponuję, aby przygotowując pracę do druku Doktorantka wzbogaciła ją o element, który ma duże znaczenie praktyczne. Rzadko zdarza się, aby w jednej pracy zebrano tak liczne oznaczenie przewodności elektrolitycznej właściwej i składników chemicznych wód z pojedynczego regionu. Warto tu byłoby sformułować zatem zależność $M = PEW_{25} \cdot f_M$. Cennym dla różnych dalszych badaczy będzie tu podanie regionalnej wartości przeliczeniowego współczynnika f_M .

V. Zakończenie

Pomimo szeregu uwag, głównie nie merytorycznych, uważam, że praca mgr inż. Klaudii Korzec jest dysertacją, w której Doktorantka osiągnęła z powodzeniem założony cel. Wykazała się ona przygotowaniem do prowadzenia badań naukowych oraz opanowaniem zastosowań w hydrogeologii chemicznych metod analitycznych, metod modelowania hydrogeochemicznego, a także zastosowań metod statystyki opisowej i matematycznej. Praca stanowi kolejny chlubny element w działalności krakowskiej szkoły hydrogeochemicznej, a równocześnie centrum geotermalne w Bańskiej uzyskało znaczący materiał naukowy i promocyjny.

Reasumując, otrzymane w recenzowanej rozprawie rezultaty stanowią cenny wkład w rozpoznanie warunków hydrogeochemicznych niecki podhalańskiej. Po uwzględnieniu przedstawionych uwag powinna ona zostać jak najszybciej opublikowana.

Uważam, że recenzowana praca spełnia ustawowe wymogi stawiane pracom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie mgr inż. Klaudii Korzec do dalszych etapów przewodu doktorskiego.